

Samling af Afgørelser

DOMSTOLENS DOM (Tredje Afdeling)

12. oktober 2023*

[Tekst berigtiget ved kendelse af 9. januar 2024]

»Præjudiciel forelæggelse – samarbejde på det civilretlige område – den nationale lov, der finder anvendelse i arvesager – forordning (EU) nr. 650/2012 – artikel 22 – lovvalgsklausul – personelt anvendelsesområde – statsborger i en tredjestat – artikel 75 – forholdet til gældende internationale konventioner – bilateral aftale mellem Republikken Polen og Ukraine«

I sag C-21/22,

[Som berigtiget ved kendelse af 9. januar 2024] angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 267 TEUF, indgivet af Sąd Okręgowy w Opolu (den regionale domstol i Opole, Polen) ved afgørelse af 10. december 2021, indgået til Domstolen den 7. januar 2022, i sagen indledt af

OP

procesdeltager:

Notariusz Justyna Gawlica,

har

DOMSTOLEN (Tredje Afdeling),

sammensat af afdelingsformanden, K. Jürimäe, og dommerne N. Piçarra, M. Safjan, N. Jääskinen (refererende dommer) og M. Gavalec,

generaladvokat: M. Campos Sánchez-Bordona,

justitssekretær: A. Calot Escobar,

på grundlag af den skriftlige forhandling,

efter at der er afgivet indlæg af:

- Notariusz Justyna Gawlica ved zastępca notarialny M. Margoński,
- den polske regering ved B. Majczyna og S. Żyrek, som befuldmægtigede,

* Processprog: polsk.

- den spanske regering ved M.J. Ruiz Sánchez, som befuldmægtiget,
 - den ungarske regering ved Zs. Biró-Tóth og M.Z. Fehér, som befuldmægtigede,
 - Europa-Kommissionen ved S.L. Kaléda og W. Wils, som befuldmægtigede,
- og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse i retsmødet den 23. marts 2023, afsagt følgende

Dom

- 1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 22 og 75 i Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) nr. 650/2012 af 4. juli 2012 om kompetence, lovvalg, anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser vedrørende arv, og om accept og fuldbyrdelse af officielt bekræftede dokumenter vedrørende arv og om indførelse af et europæisk arvebevis (EUT 2012, L 201, s. 107).
- 2 Anmodningen er blevet indgivet i forbindelse med en tvist mellem OP, som er ukrainsk statsborger og bosiddende i Polen, hvor hun er medejer af en fast ejendom, og notarfuldmægtigen hos Notariusz Justyna Gawlica (notar Justyna Gawlica), som driver notarvirksomhed i Krapkowice (herefter »notarfuldmægtigen«), vedrørende sidstnævntes afvisning af at oprette et notartestamente indeholdende en klausul, i medfør af hvilken den lov, der finder anvendelse på arven efter OP, er ukrainsk lov.

Retsforskrifter

EU-retten

- 3 Følgende fremgår af 7., 37., 38., 57. og 59. betragtning til forordning nr. 650/2012:
 - »(7) Det indre markeds rette funktion bør fremmes ved at fjerne hindringerne for den frie bevægelighed for personer, der på nuværende tidspunkt har svært ved at gøre deres rettigheder gældende, når det drejer sig om arvesager med grænseoverskridende virkninger. Borgerne bør inden for det europæiske retlige område være i stand til på forhånd at tilrettelægge arven efter dem. Rettigheder, der tilkommer arvinger og legatarer, andre af afdødes nærtstående samt boets kreditorer, bør sikres effektivt.
- [...]
- (37) For at borgerne med fuld retssikkerhed kan nyde godt af de fordele, som det indre marked indebærer, bør denne forordning give dem mulighed for på forhånd at vide, hvilken lov der vil finde anvendelse på arven efter dem. Der bør indføres harmoniserede lovvalgsregler for at undgå modstridende resultater. Hovedregelen bør sikre, at boet behandles efter en lov, der kan forudsiges, og som er nært tilknyttet boet. Af hensyn til retssikkerheden og for at undgå opdeling af arven bør denne lov omfatte hele arven, dvs. alle de ejendele, der udgør boet, uanset godernes art, og uanset om de befinder sig i en anden medlemsstat eller i et tredjeland.

- (38) Denne forordning bør sætte borgerne i stand til på forhånd at tilrettelægge arven efter sig ved at vælge den lov, der skal anvendes på arven. Dette valg bør begrænses til loven i et land, hvor de er statsborgere, for at sikre en tilknytning mellem afdøde og den valgte lov og for at undgå, at der vælges en lov med henblik på at lægge hindringer i vejen for berettigede forventninger hos personer, der er berettiget til tvangsarv.

[...]

- (57) De lovvalgsregler, der er fastsat i denne forordning, kan føre til anvendelsen af et tredjeland's lov. I sådanne tilfælde bør der tages hensyn til de internationalprivatretnlige regler i det pågældende tredjeland's lov. Hvis disse bestemmelser foreskriver renvoi enten til en medlemsstats lov eller til loven i et tredjeland, der vil anvende sin egen lov på arven, bør denne renvoi accepteres med henblik på at sikre international overensstemmelse. Renvoi bør imidlertid ikke anvendes i situationer, hvor den afdøde har truffet et lovvalg til fordel for loven i et tredjeland.

[...]

- (59) I lyset af denne forordnings overordnede mål, nemlig gensidig anerkendelse af retsafgørelser truffet i medlemsstaterne i arvesager, uanset om sådanne retsafgørelser er truffet i tvistige eller ikketvistige retssager, bør denne forordning fastsætte bestemmelser om anerkendelse, eksigibilitet og fuldbyrdelse af retsafgørelser, der svarer til bestemmelser i andre EU-instrumenter vedrørende samarbejde på det civilretlige område.«

- 4 Forordningens artikel 5 med overskriften »Aftale om værneting« bestemmer i stk. 1:

»Når den lov, som den afdøde har valgt til at finde anvendelse på arven efter sig i henhold til artikel 22, er en medlemsstats lov, kan de berørte parter aftale, at en ret eller retterne i denne medlemsstat skal have enekompetence til at træffe afgørelse om ethvert arvespørgsmål.«

- 5 Forordningens artikel 6 med overskriften »Erklæring af inkompetence i tilfælde af et lovvalg« har følgende ordlyd:

»Når den lov, som den afdøde har valgt til at finde anvendelse på arven efter sig i henhold til artikel 22, er loven i en medlemsstat:

[...] kan den ret, ved hvilken sagen er anlagt i medfør af artikel 4 eller artikel 10

[...]«

- 6 Samme forordnings artikel 12, stk. 1, fastsætter:

»Når arven omfatter goder, der befinder sig i et tredjeland, kan den ret, ved hvilken arvesagen er anlagt, og som skal træffe afgørelse i sagen, efter anmodning fra en af parterne beslutte ikke at træffe afgørelse om et eller flere af disse goder, hvis det kan forventes, at rettens afgørelse om disse goder ikke vil blive anerkendt og i givet fald ikke vil blive erklæret for eksigibel i det pågældende tredjeland.«

- 7 Artikel 20 i forordning nr. 650/2012 med overskriften »Universel anvendelse« har følgende ordlyd:

»Den lov, som udpeges efter denne forordning, finder anvendelse, uanset om det er loven i en medlemsstat eller ikke.«

8 Denne forordnings artikel 21 med overskriften »Hovedregel« bestemmer:

»1. Medmindre andet er fastsat i denne forordning, er det loven i den medlemsstat, hvor den afdøde havde sit sædvanlige opholdssted på dødstidspunktet, der skal anvendes på hele arven.

[...]«

9 Forordningens artikel 22 med overskriften »Lovvalg« bestemmer i stk. 1:

»En person kan vælge, at det er loven i den medlemsstat, hvor den pågældende er statsborger på det tidspunkt, hvor valget træffes, eller på dødstidspunktet, der skal anvendes ved behandlingen af hele arven efter vedkommende.

[...]«

10 Samme forordnings artikel 75 med overskriften »Forholdet til gældende internationale konventioner« fastsætter i stk. 1:

»Denne forordning berører ikke anvendelsen af internationale konventioner, som en eller flere medlemsstater er parter i på tidspunktet for denne forordnings vedtagelse, og som vedrører områder, der er omfattet af denne forordning.

[...]«

Polsk ret

11 Artikel 37 i aftalen mellem Republikken Polen og Ukraine om juridisk bistand og juridiske forhold i civile og strafferetlige sager af 24. maj 1993 (herefter »den bilaterale aftale«) bestemmer:

»De juridiske forhold med hensyn til arv af løsøre er underlagt lovgivningen i den kontraherende stat, hvor den afdøde var statsborger på tidspunktet for sin død.

De juridiske forhold med hensyn til arv af fast ejendom er underlagt lovgivningen i den kontraherende stat, hvor denne faste ejendom befinder sig.

Kvalificeringen af de goder, der udgør en del af arven, som løsøre eller fast ejendom, er underlagt lovgivningen i den kontraherende stat, hvor disse goder befinder sig.«

Tvisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

12 OP er en ukrainsk statsborger, som er bosiddende i Polen, hvor hun er medejer af en fast ejendom. Hun henvendte sig til notarfuldmægtigen for at oprette et notartestamente indeholdende en klausul om, at det var ukrainsk lov, der skulle anvendes ved behandlingen af arven efter hende.

13 Notarfuldmægtigen afviste at oprette et sådant testamente principalt af to grunde. For det første giver artikel 22 i forordning nr. 650/2012, sammenholdt med 38. betragtning hertil, kun ret til at vælge den lov, der skal finde anvendelse, for statsborgere i EU-medlemsstater. For det andet fastsætter den bilaterale aftales artikel 37, som under alle omstændigheder har forrang for forordningen, at den lov, der finder anvendelse på arv, er loven i den stat, hvor afdøde var statsborger, når der er tale om løsøre, og loven i den stat, hvor goderne befinder sig, når der er

tale om fast ejendom. Notarfuldmægtigen var således af den opfattelse, at den lov, der finder anvendelse på arven efter OP, er polsk ret for så vidt angår den faste ejendom, som hun ejer i Polen.

- 14 OP har anlagt sag ved Sąd Okręgowy w Opolu (den regionale domstol i Opole, Polen), som er den forelæggende ret, til prøvelse af notarfuldmægtigens afvisning med den begrundelse, at denne er baseret på en fejlfortolkning af forordning nr. 650/2012. Hun har i denne henseende navnlig gjort gældende, at denne forordnings artikel 22 gør det muligt for »en person« at vælge sit lands lov som den lov, der finder anvendelse på arven efter vedkommende. Hun har endvidere gjort gældende, at nævnte forordnings artikel 75, stk. 1, har til formål at bevare forordningens forenelighed med de forpligtelser, der følger af aftaler, som medlemsstaterne har indgået med tredjestater. For så vidt som den bilaterale aftale imidlertid ikke regulerer lovvalg i arvesager, er OP af den opfattelse, at anvendelsen af artikel 22 i forordning nr. 650/2012 ikke er uforenelig med forordningen.
- 15 På denne baggrund har Sąd Okręgowy w Opolu (den regionale domstol i Opole) besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:
 - »1) Skal artikel 22 i [forordning nr. 650/2012] fortolkes således, at en person, der ikke er unionsborger, har ret til at pege på den nationale lov i sit hjemland, som den lov, der skal finde anvendelse på alle spørgsmål vedrørende arv?
 - 2) Skal artikel 75, jf. artikel 22, i [denne] forordning [...] fortolkes således, at i en situation, hvor en bilateral aftale, der gælder mellem en medlemsstat og [en tredjestat], ikke fastsætter bestemmelse om lovvalg i en arvesag, men angiver den lov, der skal finde anvendelse på arvesager, kan en statsborger i [nævnte stat], der er bosiddende i en medlemsstat, der er bundet af denne bilaterale aftale, foretage et lovvalg?«

Det første spørgsmål

- 16 Med det første spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 22 i forordning nr. 650/2012 skal fortolkes således, at en statsborger i en tredjestat, der er bosiddende i en EU-medlemsstat, kan vælge, at det er denne tredjestats lov, der skal anvendes ved behandlingen af hele arven efter vedkommende.
- 17 Artikel 22 i forordning nr. 650/2012 bestemmer, at en »person kan vælge, at det er loven i den medlemsstat, hvor den pågældende er statsborger på det tidspunkt, hvor valget træffes, eller på dødstidspunktet, der skal anvendes ved behandlingen af hele arven efter vedkommende«.
- 18 Som det fremgår af denne bestemmelses ordlyd, omfatter den enhver »person«, uden at der på nogen måde sondres mellem statsborgere i EU-medlemsstater og statsborgere i tredjestater. Den eneste begrænsning af den valgfrihed, som en sådan person har, er således, at vedkommende kun kan vælge loven i en stat, hvor denne er statsborger, og dette uafhængigt af, om nævnte stat har status som EU-medlemsstat eller ej.
- 19 Det kan følgelig ikke antages, at kun unionsborgere kan nyde godt af en sådan valgfrihed.
- 20 Denne ordlydsfortolkning understøttes af andre bestemmelser i forordning nr. 650/2012, der ligeledes henviser til loven i en tredjestat uden for Unionen.

- 21 For det første bestemmer artikel 20 i nævnte forordning således, at den lov, som udpeges efter samme forordning, finder anvendelse, uanset om det er loven i en medlemsstat eller ikke. Selv om det fremgår af 57. betragtning til forordning nr. 650/2012, at de lovvalgsregler, der er fastsat i denne forordning, kan føre til anvendelse af en tredjestats lov, og at der i et sådant tilfælde skal tages hensyn til de internationalprivatretnlige regler om renvoi i den pågældende tredjestats lov, er det heri udtrykkeligt præciseret, at denne type renvoi ikke skal anvendes »i situationer, hvor den afdøde har truffet et lovvalg til fordel for loven i et tredjeland«.
- 22 For det andet begrænser denne forordnings artikel 5 aftaler om værneting til den situation, hvor »den lov, som den afdøde har valgt til at finde anvendelse på arven efter sig i henhold til [forordningens] artikel 22, er en medlemsstats lov«. Tilsvarende regulerer samme forordnings artikel 6 erklæringen af inkompetence, »når den lov, som den afdøde har valgt til at finde anvendelse på arven efter sig i henhold til artikel 22, er loven i en medlemsstat«. Sådanne præciseringer giver kun mening, såfremt der eksisterer en anden valgmulighed end loven i en medlemsstat. Hvis det ikke er loven i en medlemsstat, kan det imidlertid kun være loven i en tredjestat.
- 23 Idet det for det tredje er anført, at »[d]enne forordning bør sætte borgerne i stand til på forhånd at tilrettelægge arven efter sig ved at vælge den lov, der skal anvendes på arven«, tager 38. betragtning til forordning nr. 650/2012 generelt sigte på enhver »borger« og ikke kun unionsborgere.
- 24 Henset til samtlige ovenstående betragtninger skal det første spørgsmål besvares med, at artikel 22 i forordning nr. 650/2012 skal fortolkes således, at en statsborger i en tredjestat, der er bosiddende i en EU-medlemsstat, kan vælge, at det er denne tredjestats lov, der skal anvendes ved behandlingen af hele arven efter vedkommende.

Det andet spørgsmål

- 25 Med det andet spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 75 i forordning nr. 650/2012, sammenholdt med denne forordnings artikel 22, skal fortolkes således, at når en EU-medlemsstat inden vedtagelsen af nævnte forordning har indgået en bilateral aftale med en tredjestat, der udpeger den lov, der finder anvendelse i arvesager, og ikke udtrykkeligt fastsætter mulighed for at vælge en anden, kan en statsborger i denne tredjestat, der er bosiddende i den pågældende medlemsstat, vælge, at det er loven i nævnte tredjestat, der skal anvendes ved behandlingen af hele arven efter vedkommende.
- 26 Det følger i denne henseende i det væsentlige af artikel 75, stk. 1, i forordning nr. 650/2012, at anvendelsen af denne forordning ikke kan berøre anvendelsen af internationale konventioner, som en eller flere medlemsstater er parter i, for så vidt som den eller de pågældende medlemsstater for det første allerede var parter i den pågældende internationale konvention ved vedtagelsen af forordning nr. 650/2012, og denne konvention for det andet vedrører de områder, der er omfattet af denne forordning. Det fremgår af Domstolens praksis, at når EU-lovgiver fastsætter, at anvendelsen af en forordning »[ikke] berører« eksisterende internationale konventioner, finder disse anvendelse i tilfælde af regelkollision med en sådan forordning (jf. analogt dom af 4.5.2010, TNT Express Nederland, C-533/08, EU:C:2010:243, præmis 46).

- 27 Når en medlemsstat er part i en bilateral aftale indgået med en tredjestat inden ikrafttrædelsen af forordning nr. 650/2012, og når denne bilaterale aftale indeholder bestemmelser, der fastsætter de regler, der finder anvendelse i arvesager, er det følgelig disse regler, som principielt skal finde anvendelse, og ikke dem, der er fastsat i forordning nr. 650/2012 på området.
- 28 Endvidere, og således som generaladvokaten har anført i punkt 29 og 30 i forslaget til afgørelse, er artikel 75 i forordning nr. 650/2012 ikke en isoleret bestemmelse i EU-instrumenterne vedrørende det retlige samarbejde på det civil- og handelsretlige område. Mange andre forordninger og konventioner vedrører således forholdet mellem privatpersoner inden for området med frihed, sikkerhed og retfærdighed og indeholder bestemmelser, der har en tilsvarende logik som artikel 75 i forordning nr. 650/2012.
- 29 I denne sammenhæng har Domstolen dog fastslået, at den artikel, der i den pågældende EU-retsakt regulerer forholdet mellem denne retsakt og de internationale konventioner, ikke kan gives en rækkevidde, der er i strid med de principper, der ligger til grund for den lovgivning, som den er en del af (jf. i denne retning dom af 4.5.2010, TNT Express Nederland, C-533/08, EU:C:2010:243, præmis 51).
- 30 I det foreliggende tilfælde er formålet med forordning nr. 650/2012, således som dette i det væsentlige fremgår af 7. og 59. betragtning hertil, at fjerne hindringerne for den frie bevægelighed for personer, der kan have svært ved at gøre deres rettigheder gældende, når det drejer sig om arvesager med grænseoverskridende virkninger, bl.a. ved at indføre regler om kompetence og lovvalg på området samt om anerkendelse og fuldbyrdelse i en medlemsstat af retsafgørelser og dokumenter fra de øvrige medlemsstater.
- 31 I denne henseende fastsætter denne forordnings artikel 21 under overskriften »Hovedregel« en tilknytningsfaktor, der gælder som standard, og som bestemmes ud fra afdødes sædvanlige opholdssted på dødstidspunktet. Henset til opbygningen af denne forordning skal muligheden for at vælge loven i den stat, hvor afdøde var statsborger, som er reguleret i nævnte forordnings artikel 22, forstås således, at den udgør en undtagelse til hovedreglen, som er fastsat i samme forordnings artikel 21.
- 32 Endvidere udgør både det sædvanlige opholdssted og statsborgerskabet objektive tilknytningsfaktorer, der begge bidrager til opfyldelse af det formål om retssikkerhed for parterne i en arvesag, som forfølges med forordning nr. 650/2012, således som dette fremgår af 37. betragtning hertil.
- 33 Det følger af ovenstående betragtninger, at muligheden for en person for at vælge den lov, der skal finde anvendelse på arven efter vedkommende, ikke kan anses for at være et princip, som ligger til grund for forordning nr. 650/2012 og følgelig det retlige samarbejde på det civil- og handelsretlige område inden for Unionen, hvorunder den er et instrument.
- 34 Domstolen har ganske vist fastslået, at det overordnede formål med denne forordning, som er den gensidige anerkendelse af retsafgørelser truffet i medlemsstaterne i arvesager, knytter sig til princippet om arvens enhed (jf. i denne retning dom af 21.6.2018, Oberle, C-20/17, EU:C:2018:485, præmis 53 og 54). Der er imidlertid ikke tale om et absolut princip (jf. i denne retning dom af 16.7.2020, E.E. (Retslig kompetence og den lovgivning, der finder anvendelse på arv), C-80/19, EU:C:2020:569, præmis 69).

- 35 I denne henseende, og således som generaladvokaten har anført i punkt 71 i forslaget til afgørelse, indfører nævnte forordnings artikel 12, stk. 1, udtrykkeligt en fravigelse fra dette princip ved at give den kompetente retsinstans mulighed for ikke at træffe afgørelse om goder, der befinder sig i tredjestater, af frygt for, at afgørelsen ikke vil blive anerkendt, eller at den ikke vil blive erklæret for eksigibel i disse tredjestater.
- 36 Det følger heraf, at EU-lovgiver udtrykkeligt i særlige tilfælde har ønsket at respektere den model til opdeling af arven, der kan gennemføres i forholdet med visse tredjestater.
- 37 Det skal følgelig fastslås, at ordningen i forordning nr. 650/2012 ikke er til hinder for, at det i henhold til en bilateral aftale, der er indgået mellem en medlemsstat og en tredjestat inden vedtagelsen af denne forordning, og henset til den undtagelse, der er fastsat i nævnte forordnings artikel 75, stk. 1, ikke er muligt for en statsborger i denne tredjestat, der er bosiddende i den medlemsstat, som er bundet af denne bilaterale aftale, at vælge den lov, der finder anvendelse på arven efter vedkommende. Dette resultat er endvidere i overensstemmelse med princippet i artikel 351, stk. 1, TEUF vedrørende virkningerne af internationale aftaler indgået af medlemsstaterne, inden de tiltrådte Unionen.
- 38 Henset til samtlige ovenstående betragtninger skal det andet spørgsmål besvares med, at artikel 75 i forordning nr. 650/2012, sammenholdt med denne forordnings artikel 22, skal fortolkes således, at den ikke er til hinder for, at det, når en EU-medlemsstat inden vedtagelsen af nævnte forordning har indgået en bilateral aftale med en tredjestat, der udpeger den lov, der finder anvendelse i arvesager, og ikke udtrykkeligt fastsætter mulighed for at vælge en anden, ikke er muligt for en statsborger i denne tredjestat, der er bosiddende i den pågældende medlemsstat, at vælge, at det er loven i nævnte tredjestat, der skal anvendes ved behandlingen af hele arven efter vedkommende.

Sagsomkostninger

- 39 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagsomkostningerne. Bortset fra de nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Tredje Afdeling) for ret:

- 1) Artikel 22 i Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) nr. 650/2012 af 4. juli 2012 om kompetence, lovvalg, anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser vedrørende arv, og om accept og fuldbyrdelse af officielt bekræftede dokumenter vedrørende arv og om indførelse af et europæisk arvebevis**

skal fortolkes således, at

en statsborger i en tredjestat, der er bosiddende i en medlemsstat i Den Europæiske Union, kan vælge, at det er denne tredjestats lov, der skal anvendes ved behandlingen af hele arven efter vedkommende.

- 2) Artikel 75 i forordning nr. 650/2012, sammenholdt med denne forordnings artikel 22,**

skal fortolkes således, at

den ikke er til hinder for, at det, når en EU-medlemsstat inden vedtagelsen af nævnte forordning har indgået en bilateral aftale med en tredjestat, der udpeger den lov, der finder anvendelse i arvesager, og ikke udtrykkeligt fastsætter mulighed for at vælge en anden, ikke er muligt for en statsborger i denne tredjestat, der er bosiddende i den pågældende medlemsstat, at vælge, at det er loven i nævnte tredjestat, der skal anvendes ved behandlingen af hele arven efter vedkommende.

Underskrifter